

Clàssics a l'abast de tothom

Carles Montpart Tura

Sens dubte la notícia literària més comentada durant el passat mes de novembre va ser l'aparició de la versió completa de la novel·la Tirant lo Blanc en català actual. Aprofitem l'ocasió per explicar breument les característiques d'aquesta nova edició del famós clàssic català i per ressenyar algunes altres novetats que van en la mateixa línia, la d'apropar textos cabdals de l'edat mitjana al lector contemporani.

Una icona de l'edat mitjana

Com és sabut, *Tirant lo Blanc* és la novel·la cavalleresca més important de la literatura catalana de l'edat mitjana. Escrita al llarg dels seus últims anys de vida pel cavaller valencià Joanot Martorell (1413-1465), va ser empenyorada per "cent reals" a Martí Joan de Galba i finalment publicada a València per la impremta de Nicolau Spindeler el 20 de novembre de 1490, quinze anys després de la mort del seu autor. D'aquesta primera edició se'n varen tirar 715 exemplars, que segurament es devien esgotar de seguida perquè set anys després en sortia a Barcelona una segona edició de 300 exemplars. El responsable d'aquesta edició, Diego de Gumiel, impressor castellà aleshores resident a Barcelona, serà també qui, tornat a Castella, es farà càrrec de la publicació a Valladolid l'any 1511 de la primera traducció castellana del *Tirant lo Blanc*.

Aquesta traducció és la que segurament va conèixer i llegir Miguel de Cervantes i que li va fer proferir el conegut elogi que trobem a les pàgines del *Quixot*: "Digoos verdad, señor compadre, que por su estilo es éste el mejor libro del mundo: aquí comen los caballeros, y duermen y mueren en sus camas, y hacen testamento

antes de su muerte, con estas cosas de que todos los demás libros de este género carecen". En aquesta edició, que va contribuir poderosament a la difusió del *Tirant*, no hi consta ni l'autor ni el fet que sigui una traducció. Una circumstància que, segons explica Martí de Riquer, podria haver arribat a fer creure que el *Tirant* era una obra originalment en castellà. Sortosament, s'han conservat tres exemplars de l'edició de 1490 (a la Biblioteca Provincial de València,

al British Museum de Londres i a la Hispanic Society of America de Nova York) i un exemplar complet (també a Nova York) i un de fragmentari (a la Biblioteca de Catalunya de Barcelona) de la de 1497.

Més endavant se'n publicaran les traduccions a l'italià (1538) i al francès (1737) i, ja modernament, a un bon nombre més de llengües: romanès (1978), anglès (1984), neerlandès (1987), finès (1987), alemany (1990, parcialment, i 2007 íntegra), xinès (1993), suec (1994), portuguès (1998), francès (2003, primera traducció completa), serbi (2005), rus (2006), japonès (2007).

Llegir el *Tirant* avui

Tant per la seva extensió com per la dificultat que pot representar entendre la llengua antiga, pocs lectors actuals poden superar el repte d'enfrontar-se a la lectura completa d'aquesta novel·la cavalleresca en la seva versió original. És per aquest motiu que s'ha celebrat especialment l'aparició de *Tirant lo Blanc. Versió completa en català actual* (Proa, 2020), feta pel novel·lista i membre de l'Institut d'Estudis Catalans Màrius Serra.

El conegut enigmista, a partir de les edicions clàssiques de Martí de Riquer i d'Albert Hauf, n'ha fet una reescriptura completa per tal de dur a terme el que a Anglaterra, a Alemanya o a França, per exemple, fan contínuament amb els seus textos clàssics: posar-los a l'abast del màxim nombre possible de lectors moderns.

Estem davant, doncs, no pas d'una traducció sinó del que Serra n'anomena —prenent el terme del camp de la informàtica— una "actualització". Ho explica ell

mateix amb aquestes paraules: "Per definir la reescriptura que m'ha ocupat dos anys i un confinament per pandèmia m'agrada més fer servir el verb *actualitzar* que no pas modernitzar [...] un sinònim que l'era digital ha dotat d'un significat més ampli" (p. 11). I a continuació detalla alguns dels aspectes específics d'aquesta actualització: canvis en el tractament de *tu* i de *vós* en funció de la distància jeràrquica o del grau d'intimitat entre els personatges; actualització de vocabulari recurrent, com per exemple pel que fa a l'ús dels mots *virtuós*, *estrenu* o *arnès*, i adaptació al català actual d'una bona colla de refranys difícilment comprensibles per al lector actual. Pel que fa als topònims, Serra, seguint l'exemple de la versió anglesa de David Rosenthal, en restitueix la forma originària dels noms anglosaxons (Salasberi i Varoic esdevenen, doncs, Salisbury i Warwick, respectivament) i la forma moderna catalana per a

molts altres noms de lloc (Barut, Calis i Cepta esdevenen, per tant, Beirut, Cadis i Ceuta). Màrius Serra actualitza de la mateixa manera els nombrosos antropònims del *Tirant*.

Una de les novetats més atractives que inclou l'actualització del *Tirant lo Blanc* que estem comentant és la possibilitat d'aproximar-se a la seva lectura a partir de diversos itineraris que venen marcats en aquesta edició amb quatre símbols diferents. A part, doncs, de la possibilitat principal, que és fer una lectura completa i seguida de tota l'obra, ara perfectament assumible per a un lector actual sense coneixements de català antic, podem seguir quatre recorreguts. En primer lloc, el que Serra anomena "la part del lleó", i que partint del capítol 28 configura un *Tirant essencial* que abasta el 58 % del text complet. En segon lloc, el lector disposa de dues "rutes temàtiques": la dels episodis amorosos, que comencen al capítol 60 i que comprenen un 19 % del text sencer, i la dels capítols bèl·lics, que s'inicien al capítol 13 i que abasten un 20 % de tota l'obra. Finalment, si el que el lector en vol fer és un tast inicial, començant pel capítol 106 es pot abordar una antologia de 9 capítols que es poden llegir com nou narracions independents.

Pertal de tenir una primera impressió del que representava l'actualització d'aquest clàssic, nosaltres ens hem introduït en aquest *Tirant* a partir d'aquesta darrera opció i de la lectura dels episodis amorosos. El resultat ha estat molt satisfactori perquè el text flueix d'una forma molt natural, com si estiguéssim llegint un llibre plenament actual. L'acarament de la versió de Màrius Serra amb l'original ens confirma

que malgrat que, com és obvi, es perd la literalitat de les expressions originals de Martorell, el guany en comprensió és considerable. No hi ha dubte, doncs, que Màrius Serra ha fet una lloable tasca i que ja no hi ha cap excusa per seguir tenir pendent la lectura d'aquest gran clàssic de la literatura catalana del segle XV.

Narracions dels segles XIII i XIV

Per al lector interessat a conèixer altres obres medievals, podem trobar actualment a les llibreries dos volums molt interessants. Es tracta de narracions dels segles XIII i XIV escrites originalment en vers i en occità i, en aquest cas sí, traduïdes en prosa al català modern per dos dels nostres medievalistes més solvents: *Flamenca* (Edicions de la Universitat de Barcelona, 2015), amb traducció, pròleg i notes d'Anton M. Espadaler, i *Tres contes meravellosos del segle XIV* (Quaderns Crema, 2003, reeditat recentment), amb traducció i comentaris de Lola Badia. En tots

Anton M. Espadaler

dos casos estem davant d'edicions d'un gran rigor, amb magnífiques traduccions i amb un apartat de notes i una bibliografia força exhaustius.

Flamenca, d'autor desconegut, tot i que Espadaler pensa "en un autor que no pot ser, com s'ha sostingut, un simple joglar, ni, com també s'ha repetit, un conventual, sinó algú amb formació específica, de ben segur un clergue, tal vegada un canonge" (p. 23), és una novel·la probablement escrita a finals del segle XIII que està composta per més de vuit mil versos i que gira al voltant d'una matèria molt tractada a l'edat mitjana: la gelosia. El gelós, Archimbaud de Borbó, ho és a causa de la gran bellesa de la seva esposa, Flamenca de Namur, una noia que desperta l'admiració de tothom allà on va. Archimbaud, ferit per aquest sentiment, decideix tancar Flamenca en una torre i només deixar-la sortir, convenientment acompanyada, per anar a l'església. La fama de la bellesa de Flamenca arribarà al cavaller Guillem de Nevers el qual, inspirat per Amor, es proposarà d'alliberar-la. Finalment, però, el marit es guarirà de forma imprevista de la seva malaltia i

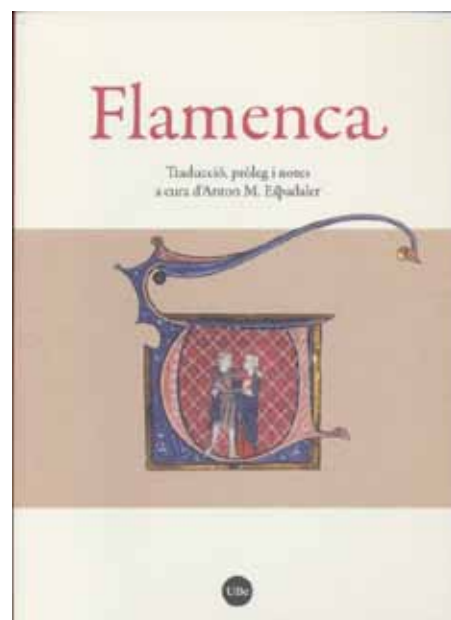
Flamenca —lliure d'opressions— es reintegrarà al centre de la vida de la cort, on el cavaller Guillem de Nevers continuarà oferint-li els seus serveis.

La història, deutora —com tota la narrativa occitana d'aquesta època— de la tradició i de la concepció de l'amor elaborada per la lírica trobadoresca, té l'al·licient d'oferir, segons Espadaler, "un retaule viu i versemblant de la vida nobiliària del segle XIII", i "recull una

Tres contes meravellosos del segle XIV

Edició i comentaris de Lola Badia

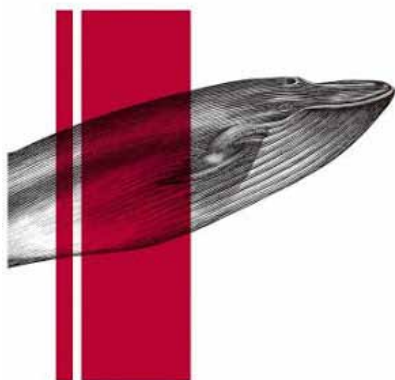
QUADERNS CREMA

**GUILLEM
DE TORROELLA**

LA FAULA

Versió de Lola Badia

EDITORIAL BARCINO · TAST DE CLASSICS

sensibilitat que, tot i ser encarnada per personatges francesos, pertany inconfusiblement a la mentalitat que caracteritzava la cultura occitana abans de ser abocada a una crisi d'enormes proporcions, després de la croada contra els albigesos, predicada per Roma i executada per Simó de Montfort i la monarquia francesa" (p. 18).

A més, *Flamenca* "posa la intel·ligència al cim de tot i fa un elogi encès de les lletres, en la convicció que el seu coneixement és el bé més preuat dels homes" (p. 22), fet que Espadaler relaciona amb el cos doctrinal que es difonia en certs ambients universitaris parisencs de l'època, en què els partidaris del Lliure Esperit propugnaven una interpretació en certa manera amoral i hedonista del cristianisme. En un moment de la novel·la, el narrador exclama el següent: "Ja és ben poca-solta el gelós que malda per vigilar la seva

muller, perquè si la força no l'hi pren, l'hi prendrà l'enginy, que em sembla que no val pas menys" (p. 101). I més endavant afirma: "Prou sé que un home que no sap de lletra no val res, i que un ric home val menys si no té alguna noció de lletra, i que una dona és molt més cabal si coneix algunes lletres" (p. 118). Potser frases com aquestes són les que van inspirar la cantant Rosalia per prendre *Flamenca* com a inspiració per al seu treball *El mal querer* (Sony Music, 2018).

Històries meravelloses

Pel que fa a *Tres contes meravellosos del segle XIV*, el lector interessat en el món medieval hi trobarà tres precioses narracions —*novas rimadas*, que és com es coneixien a l'època aquestes composicions en occità i en vers— que amenitzaven les trobades de la gent distingida de l'època: *La faula*, escrita per l'escuder mallorquí Guillem de Torroella, i les narracions anònimes *Salut d'amor* i *Frare-de-Goig i Sor-de-plaer*. En el primer, el propi autor protagonitza un viatge fantàstic

a l'Illa Encantada per rebre-hi un missatge relacionat amb l'ètica cavalleresca. La responsable del rapte de l'autor, la fada Morgana, vol que l'escuder conegui la tristesa del seu germà, el rei Artús, a causa de la decadència dels valors cavallerescos, i que quan torni a Mallorca expliqui tot el que ha vist i sentit. Es tracta d'una història que era força coneguda per autors dels segles XIV i XV com Bernat Metge, Anselm Turmeda i el propi Joanot Martorell.

Pel que fa al *Salut d'amor*, estem davant d'un gènere molt habitual a l'edat mitjana i que consisteix en una carta en vers de petició amorosa, i que deu al nom a la salutació inicial on es glossen les excel·lències d'una dama de la qual es requereixen els favors. La particularitat d'aquest *salut* en concret és la seva extensió i la inclusió de dos exemples prou extensos. Finalment, *Frare-de-Goig i Sor-de-Plaer* és, segons Lola Badia, "el primer testimoni literari occidental del tema de la bella dorment: una noia adolescent

Màrius Serra

cau en una inexplicable letargia, semblant a la mort, i desperta després de diverses aventures gràcies a la intervenció del seu espòs" (p. 39).

Una col·lecció de clàssics actualitzats

Per acabar, donem breu notícia de la gran tasca que està fent l'editorial Barcino en la línia del que hem comentat en aquest article: l'apropament del lector modern a obres medievals en versió catalana actual, siguin completes o fragmentàries. En aquest sentit és modèlic el catàleg de la col·lecció "Tast de clàssics". Fins ara, hi podem trobar els següents volums (entre parèntesi dono el responsable de la versió actualitzada): *Poesia. Jordi de Sant Jordi* (Carles Duarte, 2011), *Ausiàs March. Una tria* (Josep Piera, 2011), *Bernat Metge. El somni* (Alba Dedeu, 2012), *Isabel de Villena. Jesús i les dones* (Marta Pessarrodona, 2012), *Joan Roís de Corella. Perills d'amor* (Eduard J. Verger, 2013), *Anselm Turmeda.*

Disputa de l'ase (Albert Mestres i Marta Marfany, 2013), *Joanot Martorell / Joan de Montpalau. Lletres de batalla* (Joan-Lluís Lluís, 2014), *Bernat Desclot. Crònica de la croada contra Catalunya* (Miquel Desclot, 2015), *Ramon Muntaner. L'expedició dels catalans a Orient* (Jordi Llavina, 2015), *Ramon Llull. Accidents d'amor* (Pere Antoni Pons, 2016), *Ramon Llull. Arbre exemplifical* (Jaume C. Pons Alorda, 2016), *Ramon Llull. Llibre d'Amic i Amat* (Sebastià Alzamora, 2016), *Curial i Güelfa* (3 vols., Lluís Anton Baulenas, 2018), *Pere el Cerimoniós. Guerra contra el rei de Castella* (Raül Garrigasait, 2019), *Guillem de Torroella. La faula* (Lola Badia, 2020), *Jafudà Bonsenyor* (Manuel Forcano, 2020) i *Jaume I. Com vaig arribar a ser rei* (Raül Garrigasait, 2020).

